

Beszélgetés Zalán Tiborral

/T.J./ Kezdjük talán azzal a dühös hozzászólással, amit a debreceni írónapokon mondtál el. Felolvasok az Alföldben megjelent rövidítésből: "Zalán Tibor szerint a bevezető referátum, de a felszólalók többsége is egyoldalú és elfogult volt. Olyan nevekkkel fémjelezték a mai lírát, amelyek lo-20 évvel ezelőtt valóban fontosak voltak a magyar költészet számára, ma azonban nem azok. Alföldy Jenő felvetette ugyan, hogy van egy fiatal költőgárda, amelyik tudatosan elkülönül az eddigi irányoktól, de meglepő módon ezt a csoportot némi cinizmussal, egy lebecsülő gesztussal nem minősítette, hanem leminősítette. Holott éppen erről kellett volna beszélni. Vagyis arról, hogy megjelent - és a fiatalok körében egyre nagyobb teret hódít - egy új irányzat."

Erről az új irányzatról, fiatal költőgárdáról kellene most beszélnünk. De előbb az ingerültség okáról kérdezek.

/Z.T./ A debreceni írónapon nem akartam hozzászólni, szemlélődő szerettem volna maradni. Annyira fölbosszantott azonban az irodalomtörténészek, kritikusok gyakran üresjáratú szövege, amely ravasz módon nem nélkülözte a retorikus fordulatokat, egy-két dolgot indulatból el kellett mondanom. Az a generáció, amelyhez én is tartozom, mint függelék szerepelt csak a hozzászólásokban; nem akarták tudomásul venni, hogy a magyar költészet mai képének kialakításában, illetve milyenségében ez a társaság nemhogy elhanyagolható tényező, de bizonyos szempontból formáló erő is. Elavult kategóriákkal dolgoztak, amelyek arra alkalmasak, hogy egyfajta kontinuitást hozzanak létre a 60-as évek közéleti költészete és a mai líra között. Holott ma teljesen más szempontok és szorítóerők közt működik a vers, és inkább az esztétikum felé törekszik, semmint egy félreérthető, manipulálható "közéletiség" "ihletésében fogan". Természetesen azokba a kategóriákba, hogy szocialista líra, klasszikus értékek, stb. nem férnek bele az újabb költészeti törekvések, mert semmi közük e nevezett kategóriához. A költészet nem adott politikai szisztémák szerint, hanem a saját fejlődésének törvényei által meghatározottan működik és jön létre. Megjegyzem: erre a tanácskozársra annak a

Mozgó Világnak a versszerkesztőjét vagy képviselőjét nem hívták meg, amely a legtöbb ilyen törekvésnek helyet adott. És ez nem politikai kifogás - részemről nem az.

/T.J./ A generáció, a társaság - nem nevezted meg őket már az Arctalan nemzedék c. esszédben sem, most sem. Kiket értesz bele? S melyek azok a törekvések, amik körülhatárolják ezt a csoportot?

/Z.T./ A hatás - ha két folyó találkozik - kölcsönös. Egy induló költő, amikor elkezdi pályáját, nagyon sokat tanul idősebb kortársaitól. Ez mindaddig tart, amíg kialakítja saját, önálló világát. Amint ez létrejön, ez a világ visszahat a létező többire, legyen a másik világ birtokosa akár a nemzet legnagyobb lírikusa. Erről egyetlen kritikát nem fogsz soha olvasni.

Az avantgarde-hosszúvers visszahozatala a költészetbe, a konkrét és vizuális költemények megjelenése nagyrészt ennek a generációnak köszönhető. A mai költészet tendenciáiban - - úgy látom - felszívja ezt az újabb vonulatot. Tehát nem elhanyagolható ez a költészeti megújító munka. Mint minden beérkezett generáció, az előttünk járók is féltik a maguk pozícióit. /Ezzel mi is így leszünk valószínűleg./ A kiközösítési kísérlet, bár egyre kifáradóbb, még tart. A generációról kérdeztél. Néhány név: Géczy János, Tóth Erzsébet, Szervác József, Körmendi Lajos, Parti Nagy Lajos, Kemenczky Judit, Rakovszky Zsuzsa, és sorolhatnám. Nem összefüggő nemzedék, nagyon eltérő törekvések, de fölmutatható értékek és eredmények.

/T.J./ Azt mondtad: az avantgarde-hosszúvers visszahozatala.

/Z.T./ A 60-as évek költészeti forradalma a dalszerű, közéleti líra volt. Nézd meg Utassyt, Kiss Benedeket és a többieket. A vers egyetlen intenzív töltetre épült, abban ki is merült. A 70-es évek végén azok a hosszabb, komplexebb igényű versek, amelyek rokonságát a kassáki avantgarde-hoz vezethetjük vissza.

/T.J./ Erről a "második avantgarde"-ről, problematikusnak érezve ezt a megközelítést, éppen a Ver/s/ziók-ról szóló kritikájában, a magyar kísérleti költészet jellegét elemezve Mányoki Endre ezt írta: "...nyilvánvaló az is, hogy az avantgarde mint szemlélet és magatartásmód nem uralkodott el a legújabb magyar költészetben./.../ Meglepő, hogy mennyire hagyományhű versantológia a Ver/s/ziók. Iróniával, formával elkendőzve sokszor, de sorskérdésekről íródott a benne foglalt művek zöme. A szerkesztés céljával /véltően/ merőben ellentétes állítást bizonyít: a jelenlegi magyar költői avantgarde esetlegességét és erőtlenségét..."

/Z.T./ Véleményem szerint nem központi kérdés az, hogy avantgarde-e vagy nem az. Mányokival sokat vitatkoztam erről, de ezek a beszélgetések meddők maradtak; én a neoavantgarde fogalmát nem fogadom el, mert maga a kategória önelmentmondás. Mint író, nem érdekel, hogy avantgarde vagy nem az, s ahhoz az utóbbi időben nem érzem magam elég teoretikusnak, hogy megoldjam a kérdést. Hogy nem hagyományos, az biztos. Ha új költészetnek hívom, hivalkodásnak látszik. Mányokitól tudom, hogy tervez egy hosszabb dolgozatot írni a verseimről. Ennek a dolgozatnak az egyik központi kategóriája a hosszúverseimet tárgyalja, hogy én szintetikus avantgardeot hoztam létre. Én még nem tudom, hogyan fogja ezt pontosítani, de sejtem mire gondol. Gondolom az erős avantgarde jegyeket és a tagadhatatlanul bennem levő társadalmi és politikai vonzásokat - nevezzük a nálunk divó konzervatív esztétika szerint elkötelezettségnek - együtt érti ezen a szintetikus avantgarde-on, s ez erősen elkülöníti azt, amit csinálok nemcsak a kassáki avantgarde-tól, hanem az avantgarde-tól általában is.

/T.J./ Tehát szerinted a kassáki avantgarde-ba nem tartozik bele az elkötelezettség?

/Z.T./ Kassák avantgarde-jára az aktivizmus jegyeit használják, amely valóban létezik, Kassákot foglalkoztatja pl. az orosz forradalom, de ezt nem társadalmi ügyként kezeli, hanem mint modellt. Hogyha elkötelezettségről akarsz beszélni

Kassáknál, ő legfeljebb a műveihez volt elkötelezett a műveiben. A banalitásig leegyszerűsítve ezt: Kassák megpróbált Európán keresztül magyarnak lenni, én, vagy mi néhányan a másik utat próbáljuk meg, a magyarságon keresztül lenni európaivá, ez - ha akarod - a bartóki modell.

/T.J./ Az avantgarde visszahozatala, amely Magyarországon a '70-es társaságokhoz kapcsolható, a határon túli magyar irodalmakban már évekkel-évtizedekkel ezelőtt bekövetkezett. A jugoszláviai Új Symposion, a párizsi Magyar Műhely, a kolosvári Echinox körüli gyülekezésre gondolok, és Tolnai Ottó, Domonkos István, Papp Tibor, Cselényi Béla és mások költészetére. A konkrét és vizuális költészet Újvidéken a 60-as évek végétől van jelen Tolnai vagy Szombathy Bálint alkotásaiban, ezzel párhuzamosak a Magyar Műhely 70-es évek eleji fordulata utáni kísérleti törekvések... Ez rámutat arra, hogy a hazai magyar irodalom évtizedes késésben van a korszerűség terén, s ennek elsősorban merev konzervativizmusa az oka; de jelzi a hazai kísérleti költészet megkésetttségét is.

/Z.T./ Nézd, nagyon sok vád éri a vizuális, konkrét költészetet foglalkozókat, hogy egy Európában, vagy a világban már réggen lefutott irányzatot másolnak le. Ez természetesen farkasvakság. A költészetet mindig döntően befolyásolja, hogy milyen társadalmi közegben jön létre. A 60-as években ez a fajta vizuális kultúra elképzelhetetlen lett volna, ahogy ma anakronisztikus a 60-as évek társadalmi költészetének megszólaltatása. Jugoszláviában, Csehszlovákiában - nem beszélve a nyugati államokról - régebben, nálunknál lényegesen előbb jutottak el a társadalmak arra a fejlődési fokra, hogy ezt a jellegű kultúrát létrehozzák. Nálunk, ahogy a példák igazolják, a 80-as évekre érett meg a helyzet ahhoz, hogy ezek az irányzatok szükségletté váljanak, napvilágra kerüljenek. Hiába írta meg Domonkos István a Kormányeltörésben -t, vagy Vitéz György Amerikában a Missza Agnostica -t, a határok - bár nem akarunk tudomást venni róluk - kultúra-és szemléletnyeső küldetésükkel közöttünk állnak. Nem a költészet késett el tehát, hanem a társadalom érettségi állapota egy ilyen költészethez.

/T.J./ Kérlek, beszélj a konkrét és vizuális költészetéről.

/Z.T./ A költészet állítólag játék - és komoly játék. Az a költő is játszik, aki a legtragikusabb tartalmakat hexameteres formába szedi, játszik a szavakkal, a versmértékkel. A költő törekvése e minél erősebb impulzus létrehozása. Az 50-es évektől világválsággá vált ez a szavakkal való játék. Kiderült, hogy a szavak létükkel el is fedik a valóságot. Tehát a legösszintébb szavak is hazudnak. A konkrét költészet kísérlet arra, hogy megszabaduljon a szavektől. Szinte a hallgatásig redukálja a költeményt az a néhány szó, amelyet felhasznál. Ha jó a konkrét vers: ütés, nagyobb hatású lehet, mint egy hősi eposz. A vizuális költészetet a kor hozta létre, lévén, hogy megjelent a plakát- és reklámművészet, a TV, a video: az emberek megszokták, hogy színesen, grafikailag szeniálisan és nagyvonalúan, egyszeri befogadásra előkészítve kapják meg az információkat. A vizuális költészet ezt használja ki: a látvány csapdáját veszi igénybe ahhoz, hogy az értelem és az érzelem mind nehezebben megnyíló tartományába férkőzzék. A látvány grafikai elemekkel párosítva azt a komplex élményt igyekszik nyújtani a befogadó számára, amihez hasonlóan nap mint nap részesül a tömegkommunikációs eszközökön keresztül, csak fordított irányú céllal: nem manipulálni akarja, hanem rádöbbenteni arra, hogy manipulálják.

/T.J./ Hogyan ismerheti meg ezt az irányzatot a magyar olvasó, hisz nincs lapja, nincsenek kötetei Magyarországon, nem található fordításokkal, ill. külföldi kötetek hazai kiadásával sem, csak esetleg hall Max Bense, Ernst Jandl és mások távoli műveiről?

/Z.T./ Ne aggódj, tíz év múlva dögivel fogod nézni ezeket, s közben halálra fogod unni magad, mert államosítani fogják ezt az irányzatot is. A sorrend szokásos: kezdet és ellenállás, divat és behódolás, mert üzlet, eltömegesedés és elsilányulás. Ebben a pillanatban tudomásom szerint a Ver/s/ziók-on kívül, néhány elszórt és egyedi megvalósulástól eltekintve, nem tud a magyar olvasó hozzájutni ezekhez a művekhez. Egyéni boldog-

ságom, hogy a közeljövőben megjelenő Opus B³:Köze e. kötetben harmincegynéhány vizuális verssel találkozhat az olvasó. Petőcz András kötete is megjelenőben, melyben szintén vannak hasonló jellegű - inkább lettrista! - türkevészek. Itt jegyzem meg, hogy Tandori Dezső valamelyik verseskötetében egy tucat európai szinttel mérve is jelentős konkrét vers jelent meg. Sajnos, egyéb eredményekről nem tudok beszélni. Kisiparunk ilyen rosszul áll, lehet, hogy mi szánáljuk, mielőtt mások államosítanák.

/T.J./ Felnőhet-e ez a költészet teoretikusok és kritika nélkül?

/Z.T./ A kérdés jelzi, hogy irodalmi közéletünkben mennyire fölborult az értékrend és mennyire elveszítette az alkotás az elsődleges jellegét. Úgy gondolom - most enyhén ironizálok - nem a kritika határozza meg a műalkotások létezését, hanem fordítva, jóllehet a látszat és a gyakorlat ennek ellene szól. Téves elképzelés, hogy a kritika vagy a teória szabja meg a költészet útját. Én fordítva képelem el az egészséges viszonyt; a kritika rögzíti a költészet mindenkori állapotát, a teória pedig részint megállapítja, hogy hol tart, részint következtetéseket von le a műalkotásokból. Ismétlem: a teória tárgya a műalkotásokban megfogalmazottakban merül ki, a nem a műalkotás ül a teória faszán.

/T.J./ Túlzottan passzív szerepet szánsz a kritikának. Németh László kritikafelfogása szerint a kritikusnak nemcsak a mű alakját kell leírnia, s megkeresnie, milyen elv szerint alakul a mű, nemcsak a mű megvalósulását kell rekonstruálnia. A létrejött műtől a lehetséges művet kell számonkérnie. Azzal, hogy a teória felszínre hozza az irodalom tendenciáit, a lehetséges útjait jelöli ki.

/Z.T./ Németh László igen bölcs ember volt.

/B.J./ Népmesei fordulatot vett a beszélgetés.

/Z.T./ Ezt én komolyan mondtam, bár - lévén, hogy olyan kevés

bölcs ember van körünkben - ironikusan hangzik. Nem értek ellentmondást az általam elmondottak és a Németh László-i passzus között. Az utat, a lehetséges utat valóban kijelölheti, sőt ki is kell jelölje a kritikus vagy teoretikus. Ez azonban csak hipotézis, melynek valóra váltását nem kérheti számon felállítója az adott szerzőn. Vannak egyenletesen fejlődő, a saját világukat állandóan újrafogalmazó, bővítő költők. Ilyen pl. Baka István Szegeden. Vannak olyanok, akik állandóan változnak, a kritikus, a befogadó és önmaguk számára is kiszámíthatatlanul. Én magamat az utóbbiak közé sorolom. Hangsúlyozom: ez nem értékítélet; ha az lenne, nem tartanám nagy költészetnek az egyetlen irányon végigfutó életműveket. Gondolom, ez merőben csak alkati kérdés.

/T.J./ Az Arctalan nemzedék-ben írod: a generációnak nincs ideológiája. Úgy gondolom, az arctalanságnak az egyik legfőbb oka éppen az, hogy e társaságból máig hiányzik a teoretikus, az, aki megrajzolná a portrékat, tudatosítaná az irodalommal a vers mozgásának új irányait.

/E.P./ Olvasom Kulcsár Szabó Ernő prózaelméleti kötetét és üszeszorul a gyomrom: mi lenne, ha az új magyar költészetnek is támadna egy ilyen tiszta fejjű, nagy tudású teoretikusa. Most gondolj bele abba, amit Németh László mondott. S mi lesz az utánunk következőkkel? Ennyi - mondanám, ha filmes lennék.

/B.J./ Ezt a Földfogyatkozás egyik versében írod: "szabad versben is fogoly szavad". Eddig a "szabad vers"-ről esett szó, s a "szavad" -ról alig. Most haladjunk befelé a költészetedbe, a versek testébe. Hagyományt utasítasz el, s közben ugyanoda jutsz ki, mint a nyelv korábbi költői. Formai megújulás mellett a versek tartalmi terében rengeteg a romantikus gőc, - a Mit tettél a repülőmmel Margarita, vagy az Ének pohárért c. hosszúversekre gondolok itt - amit az ironia, vagy a groteszk inkább kiemel, mint eltüntet. Állandó motívumok bukkannak föl /az ezüstrepülő, a lovak, stb./, parafrázisok, nyelvjátékok, s a képzelet mégis mintha egy pont felé

mutatna. /A formabontás nem hozta a tartalom bontását./ Létezik-e ilyen belső pont, s törekvés az elérésére? S még egyetlen mondat. A legerősebben Zalán-hangú alkotások a "rövidversek"; ezeknek már az epigonjai is megjelentek.

/Z.T./ Kocsis Zoltánnal készítették egy interjút. Ennek az volt a pikantériája, hogy a kérdező másfél oldalon keresztül kérdezett, Kocsis két sorban válaszolt. Nem gonoszság, de amit kérdeztél, az legalább tízféle válaszadási kötelezettséget tartalmaz, s ha nem is felejténém el őket, akkor se tudnám rendszerezni. E retorikus bevezető után, észrevettem, hogy örök konfliktus az, hogy nem tudnak hová besorolni, mert hol avantgarde vagyok, hol romantikus, szóval minden efféle. Ezt egyetlen dologgal tudom magyarázni: én mindig azt írom, ami foglalkoztat, és annyiféle dolog foglalkoztat, hogy nagyon sokféle verset írok. Ilia Mihály azt mondta annak idején, akkor leszek jó költő, ha egyfajta versmondort alakítok ki magamnak. Mindkettőnek engednie kell a véleményéből, vagy soha nem leszek jó költő. Nem nagy-képűségnek szánom, de az a pont, amely felé közelítek, az én vagyok. Ez ott bonyolult, hogy napról napra változom, tehát a költészetem is egy bolygó pontot próbál megközelíteni, utolérni. Ha elérem, hogy bármifajta verset is írok, azt mondják rá, hogy Zalán-hangú, akkor nekem van igazam.

A romantikát említetted. Nekem van egy teóriám, nem új dolog, csak még nem fogalmazta meg senki talán, hogy az avantgarde nagyversek mélyén egy rendkívül romantikus vonulat húzódik meg. Az ember a saját alkotásán nem tud túllépni, én sem, de nem is akarok. Nem alapítottam soha semmilyen csoportot, vagy iskolát, tehát nem kötnek különböző deklarált stílusfegyelmi szabályok. Majd ha lesz avantgarde mozgalom, vagy másfajta esztétikai irányzatok deklaráltan jelentkezők, el fogok gondolkodni, melyik az az egyetlen irány, melynek sodrásában békében kinyúlhatok. Addig játszom a magam játékeit - heroidikusabbán: vívom a magam harcait, realistábbán: küzdök a fennmaradásért /most elmosolyodtunk/: majd lesz valahogy.

Állandó motívumok: azok jönnek. Ezt csak egy hasonlattal lehet magyarázni: ha valamilyen folyadék végigömlik egy parton,

csak azokat a sókat tudja kimosni, amelyek e talajban vannak. Én is csak azokkal a motívumokkal dolgozom, amelyek előjönnek belőlem. Lehet, hogy nem lesz akkora szókcincsem, mint Arany Jánosnak, de hát, ki tudja?

/B.J./ Tulajdonítasz-e jelentőséget annak, hogy nemzedékedből szinte Te vagy az egyetlen, aki hivatalos helyen dolgozol az irodalmi életben? Neuralgikus pont volt-e a Kortárs-hoz kerülésed a többiekkel szemben, hiszen a költészeti megújulásnak a programja a Kortársban fől sem merülhet?

/Z.T./ Feltétlenül tulajdonítok, különben nem vállaltam volna el. A Kortárs nem avantgarde lap, ezt akkor is tudtam, amikor odakerültem. Mi sem áll távolabb tőlem azonban, mint-hogy dogmatikusan csak az avantgarde létjogosultságát ismerjem el a költészetben. Az a szándékom, hogy az avantgarde, vagy pontosítsunk: az újabb költészet létjogosultságát nyergem irodalmunkban. Első lépésem az, hogy elismerem mindenfajta irányzat létjogosultságát, amennyiben az értéket képvisel. Tehát a munkámat abban látom, hogy minél több jó verset találjak a hozzánk beérkezők között, ezek megjelenését elősegítem. A Kortárshoz kerülésemet rengeteg pletyka és ellenőrzés előzte meg, illetve követte. Ízlésdiktatúrát emlegettek, amelyet majd megvalósítok, illetve behódolást, megalkuvást sejtettek a lépésem mögött. Ízlésdiktatúrát nem valósíthatok meg, mert sem diktátori hajlamaim nincsenek, sem az ízlésem nem olyan korlátozott, hogy csak egy-két irányzat fér bele. Feladásról pedig azért nincs szó, mert a Kortárs főszerkesztője semmilyen megkötést nem képzelt el odakerülésemkor, tehát sem költészetiileg, sem állampolgári jogaimban nem kíván korlátozni.

Rengeteg félreértés adódik abból, hogy az avantgarde-ot, vagy a kísérleti költészetet összekeverik a dilettantizmussal, a zagyasággal és bornírtsággal. Az ilyen anyagokat akkor is visszautasítanám, ha az első magyar avantgarde lapot szerkeszteném. Értsük meg: az avantgarde nem KISZ-gyűlés vagy közös körtánc, hanem minőségfölmutatás. A sok derék jelentkező közül az utóbbi feltételnek nagyon kevesen felelnek meg. Ők már megjelentek, vagy meg fognak jelenni a Kortárshan.

/T.J./ Szeretnél az első magyar avantgarde lap szerkesztője lenni?

/Z.T./ Nem, az első magyar avantgarde lap szerkesztésében vennék részt. Ez már tíz éve létrejött a fejünkben és a vörösborainkban, a főszerkesztője Mányoki Endre személyében adott. A lap szerényen a DE címet viselné. További információk Mányoki Endrénél...

/T.J./ Azt mondtad korábban, hogy az avantgarde törekvések mellett a társadalmi-politikai elkötelezettség az, ami jellemzi a verseidet. Mit jelent ez, mihez való elkötelezettséget?

/Z.T./ Azt mondtam volna, hogy társadalmi-politikai? Korrigáljunk: társadalmi elkötelezettségről akartam beszélni. Itt arra gondolok, hogy mindenki felelős azért, hogy miként alakul annak a népnek a sorsa, amelybe beletartozik, legyen bár világpolgár, vagy állattenyésztő egy tsz-ben. Ez ilyen egyszerű. Miért korrigáltam? A politika mindig csoportérdekeknek a játéka. Ezek részben fedik, részben nem a közösség érdekeit. A politikailag elkötelezett költő ezt a különbséget adja fel, tehát rossz kifejezéssel: résztársadalmat, rész-népérdeket vállal föl. A művészt - hogy ne csak a költészetről beszéljünk - nem köthetik partikuláris szempontok. Lásd József Attila tragédiáját. Ennyit akartam erről.

/B.J./ Én ezt nem egészen így gondolom. Apám 1956 óta csak az Állatorvosok lapját járhatja. Akinek az állataival foglalkozik, azt sem. Most itt persze nem a megyei lapokra vagy a Népszabadságra gondolok. Ebből gondolom, hogy nem egyenlők az eszközök a sorsalakításban, és a felelősség sem. Mindaz, amiről eddig beszélünk, az állattenyésztőnek semmit nem jelent.

/Z.T./ Nézd, mondhattam volna esztergályost, toronydarukezelőt, vagy kubikost is, ezek nyilván absztrakciók. /Jóllehet apám kubikos, de az ember ne az ilyen példázatokkal demonstrálja a származását./ Valaki, másik bölcs ember, ha jól emlék-

szem Csoóri Sándor írta, hogy a nemzet közös vállalkozás. /B.J.: most hallom a szomszéd asztaltól: Nem Angliában vagyunk./ Ha ez így van, valamennyien ki kell vegyük a részünket abból - már amennyire tudjuk - hogy ez a vállalkozás bármilyen körülmények között a nemzet megmaradását - együttmaradását - eredményezze. Ők azzal, hogy létrehozzák azt a külső világot, melyet én a teremtett világgal teszek - talán - lakhatóvá, értelmesebbé, élhetőbbé. Ez most baromira didaktikusan és hülyén hangzik. Vannak dolgok persze, melyeket nem lehet, vagy nem érdemes körülírni. Aki így nem érti meg, vagy nem fogadja el, az minimum hülye. Most voltam nagyon eufémisztikus. /Vagy hülye.../

És Szeged?

/Z.T./ Szegedről többen könyvet írnak, írtak, Temesi Ferenc-től Gécz Jánosig. Úgy tudom pl. Zelei Miklós is szegedi regényen töri a fejét. Nálam talán elmúlt ez a reménytelen szerelem. Amikor az Ilia ünnepségére összehozott est volt /B.J.: az összehozott itt kissé pejorativ/ - nem annak szántam, kevés embert szeretek és tisztelek annyira, mint Ilia Mihályt - szóval ezen az esten, amikor beléptem az egyetem épületébe, először nem éreztem semmit. Erőltettem magam, hogy jussanak eszembe az élményeim, a szerelmeim és a szeretkezéseim ebben az épületben, de hatástalan maradt minden erőfeszitésem. Végképp idegen vagyok. Évekkel ezelőtt terveztem egy könyvet, amelynek Papírváros lett volna a címe. Egyszerű regénynek szántam, amely arról szól, hogy széttologatom egy esti város díszletfalait, ez lett volna Szeged, és bámulom a díszletek mögött meghúzódó semmit. Úgy gondolom, ha elolvasom barátaim és ismerőseim Szegedről szóló könyveit, talán nekifogok a magaménak. Ők megírják, hogy mi volt, én csak annyit szeretnék megírni, hogy bár sokat szenvedtünk Szegeden, nem volt ott semmi. De ha mégis? Hát...Vége!

A beszélgetést Balog József és Takács József készítette, 1984. október 16-án, Budapesten.